

“મહાલીબહેન! તમને બાઈ બોલાવે છે.”
“અત્યારે?”

મહાલીબહેને ચશ્માંની દાંડી જરાક વધારે નીચી કરીને રામુ સામે સ્થિર નજરે જોયું. એ નજરમાં ઠપકાનો, અણગમાનો અને છંછેડાયેલા આશ્ચર્યનો ભાવ હતો, પણ એ બધા ભાવ રામુ ઉપર એળે ગયા. તે તો ખેપિયાને શોભે એવા જ નિર્લેપ ભાવે ઊભો હતો. મહાલીબહેન “હે રામ!” કહીને ઊઠવાને બદલે કોઈ લાંબોલચક સંદેશો કહેવડાવે અને બેઠાં હતાં તેમ જ બેસી રહીને ફાટેલો કબજો સીવ્યા કરે તોયે રામુને કશો જ વાંધો નહોતો. તે આવી જ શાંત મુખમુદ્રા સાથે બાઈ સામે જઈને ઊભો રહેવાનો અને કહેવાનો :

“બાઈ! મહાલીબહેન અત્યારે આવવાની ના પાડે છે.”

કોઈક વાર આ બાબતસર શોભાબહેન સાથે ઝઘડો થઈ જવાનો. અત્યારે રાતનાં ચા-દૂધ પરવારી - કરીને મહાલીબહેન પોતાની ઓરડીમાં કપડાં સાંધતાં બેઠાં હોય કે પછી બીજું કંઈ પણ કરતાં હોય ત્યારે તેમને બોલાવવાનો કોઈને હક નહોતો. શોભાબહેનને તો નહીં જ નહીં, પણ હર્ષદરાયને સુધ્યાં નહીં. નોકરી તો નોકરીની રીતે થાય. કોઈક દિવસ શોભાબહેન સાથે ઝઘડો થઈ જવાનો, જરૂર થવાનો પણ આજે નહીં.

આજે તો મહાલીબહેન ઊઠ્યાં. રામુ સામે તેમણે બીજી એટલી જ વેધક અને એટલી જ નિષ્ફળ નજર નાખી અને પછી “હે રામ!” કહીને કબજો ને સોયદોરો ઊંચાં મૂક્યાં. ચશ્માં કાઢીને દાબડીમાં મૂક્યાં અને દાબડી પથારીના ઓશીકા નીચે ડાબી બાજુ મૂકી. ઓશીકા નીચેની જમણી બાજુએ તેમની માળા હતી. દાબડી કોઈ દિવસ જમણી બાજુ ન મુકાતી અને માળા ડાબી બાજુ ન મુકાતી. મહાલીબહેનની એ ખાસિયત હતી. તેમના રસોડામાં પણ સાણસી, તવેથો, આડણી, વેલણ બધાંની મુકરર જગ્યા હતી અને એ જગ્યામાં કદી ફેરફાર ન થતો. કોઈ નવા નોકરે ભૂલેચૂકે એકની જગ્યાએ બીજું મૂકી દીધું હોય તો પછી જુઓ મઝા! હર્ષદવિલાના નોકરો જેટલા મહાલીબહેનથી બીતાં એટલા શેઠશેઠાણીથી નહોતા બીતાં એ કંઈ અમસ્તા કે?

મહાલીબહેને તેમના સારા દિવસોમાં વધારે નહીં તો બે નોકરો તો રાખ્યા જ હતા અને વધારે શબ્દોનો વ્યય કર્યા સિવાય કડપથી કામ કેમ લેવું એ તેમને સારી પેઠે આવડતું

હતું. આમેય તે હર્ષદરાયની જ ન્યાતનાં અને તેમનું કુળ કંઈક વધારે ઊંચું એટલે નોકરી કરવા છતાં તે પોતાની જાતને નોકર માનતાં નહીં. કામકાજનો સમય પતી ગયા પછી તો ખાસ નહીં. રસોઈની તેમની અસાધારણ આવડતને કારણે તેમની એવી માન્યતામાં કોઈ વિક્ષેપ નાખતું પણ નહીં. આવી પ્રામાણિક ચોખ્ખી ને કરકસરથી કામ લેવાવાળી બીજી કોઈ બાઈ મળે જ ક્યાંથી?

શોભાબહેનને આ બધી ખબર હતી અને એથી જ સંદેશો મોકલ્યા પછી તે મૂંઝાયાં હતાં કે રખે ને મહાલીબહેનને ખોટું લાગે! થોડી વાર રાહ જોયા પછી તેમનાથી ન રહેવાયું એટલે તે ઊઠીને મહાલીબહેનની ઓરડી ભણી ચાલવા માંડ્યાં અને આમ બંને જણનો ભેટો રસોડા આગળ થઈ ગયો.

“અં... મહાલીબહેન!”

“કેમ?”

“કંઈ નહીં... એ તો જરા... એમ છે ને, મારે જરા વાત કરવી હતી એટલે કીધું...”

“રામુ મને બોલાવવા આવ્યો હતો.”

“હા, તેને મેં જ મોકલ્યો હતો, પણ પછી થયું કે તમે કદાચ કંઈ કામમાં હો એટલે પછી હું જ આવતી હતી તમારી પાસે, ત્યાં તો તમે જ મળી ગયાં. લો, કેવું થયું?” શોભાબહેનનો ગભરાટ તેમના શબ્દોમાં નહીં એટલો તેમના હાવભાવમાં છતો થતો હતો, એની કંઈક સંતોષપૂર્વક નોંધ લઈને મહાલીબહેને પોતે મહાલક્ષ્મીબા હતાં તે જમાનાની છટાથી કહ્યું, “અત્યારે સાડાદસ વાગ્યા છે.”

“હં... એમ કે? તમે ઊંઘી તો નહોતાં ગયાં ને?”

“શું કામ છે?” સહેજ નરમ પડીને મહાલીબહેન બોલ્યાં.

“ચાલો ને મારા રૂમમાં, ત્યાં બેસીને નિરાંતે વાત કરીએ!” રાહતનો દમ ખેંચી શોભાબહેને કહ્યું.

ખરું જોતાં તેમને આ વાત કઈ રીતે કરવી એ જ સમજ પડતી નહોતી. મહાલીબહેનને કોને ખબર, કેવું લાગે? કદાચ તે નોકરી છોડીને જતાં પણ રહે, તો તો ભોગ જ મળે ને! હર્ષદરાયનો જીવ ભગવાને કોને ખબર કઈ જાતનો ઘડ્યો હતો તે અવારનવાર કંઈનું કંઈ કરી લાવતા. શાંતિથી રહેતા તો જાણે આવડ્યું જ નહોતું, પણ આ આજના જેવું તો આટલાં વરસોમાં કદી તેમણે સુધ્યાં કર્યું નહોતું.

બાગમાં તો કેટલાયે માણસો ફરવા જતા હતા. તેમણે એકલાએ આવી ઉપાધિ વહોરવાની શી જરૂર? હવે આ વાત મહાલીબહેનને કહેવીએ કઈ રીતે?

ઓરડામાં પહોંચ્યાથી એક જાતનો આરામ લાગ્યો હોય એમ તેમણે સોફામાં પડતું નાખીને મહાલીબહેનને કહ્યું, “બેસો ને!”

પણ મહાલીબહેન બેઠાં નહીં. તેમના મત પ્રમાણે એ બરાબર ન કહેવાય. તે સામે ઊભાં જ રહ્યાં અને રામુ પર નાખી હતી એવી જ નજર શોભાબહેન સામે નાખીને બોલ્યાં, “કહો, શું કહેતાં હતાં?”

“તમે બેસો તો હું વાત કરું ને! અહીં તમને ન ફાવે તો આપણે તમારી ઓરડીમાં જઈએ. એવું છે ને કે વાત જરીક લાંબી છે!”

શોભાબહેનના અતિશય ગોરા, ફિક્કા ચહેરા સામે દયાપૂર્વક જોઈને મહાલીબહેને કહ્યું, “કશો વાંધો નહીં. તમે તમારે કરો ને વાત.”

“એવું છે ને કે તે રોજ સવારે ફરવા જાય છે એ તો તમને ખબર છે ને? તે બધા ચાર-પાંચ ભાઈબંધો રોજ એ બાગમાં ફરવા જાય છે.”

મહાલીબહેનને હવે હવેમ પડ્યો કે આ ભલી પણ નિર્બળ મનની શેઠાણીનું મગજ ક્યાંક ખરેખર ચસકી તો નહીં ગયું, હોય! મોટી ઉદારતા દાખવીને તે સોફા પર તો નહીં, પણ સામેની ખુરશીમાં બેઠાં અને નાના બાળકને પ્રોત્સાહન આપતાં હોય એમ બોલ્યાં, “લો, હું આ બેઠી. હવે તમે તમારે નિરાંતે માંડીને બધી વાત કરો. રાતે સાડાદસ વાગ્યે મને બોલાવી તે એટલું કહેવા કે શેઠ રોજ સવારે ફરવા જાય છે? એ તો હું જાણું જ છું ને. બોલો, શું કહેવા માગો છો?”

“સાચું કહું છું મહાલીબહેન, એ બાગની જ વાત છે. તમને ખબર છે ને પેલી કલબે મોટું ડોનેશન આપ્યું ત્યાર પછી ત્યાં બધું બાંધકામ થવા માંડ્યું છે એ!”

મહાલીબહેને નિસાસો નાખ્યો. આ બાઈને ખરેખર કંઈક થઈ ગયું હતું. આવી આવી નકામી વાતો કરવા માટે તે તેમને રાત પડે બોલાવતી હતી એનો અર્થ શો? પણ હવે તો બીજો ઇલાજ નહોતો. પ્રશ્નો પૂછવાથી ઊલટાની તે વધારે ગભરાઈ જવાની. મનમાં ને મનમાં “શ્રી કૃષ્ણ: શરણં મમ” બોલતાં બોલતાં તેમણે આંગળીના વેઢા ગણવા માંડ્યા.

શોભાબહેને ગોટા વાળતાં વાળતાં આગળ ચલાવ્યું, “એટલે એવું છે ને મહાલીબહેન! આમ તો બાગમાં ક્યાં કશો શક્કરવાર છે? જ્યાં ત્યાંથી બે-ચાર ભાંગેલાતૂટેલા બાંકડા ભેગા કરીને મૂક્યા એટલે કંઈ બાગ કહેવાતો હશે? અતુલ તો કહેતો હતો કે ત્યાં કિકેટ રમવા જેવું ગ્રાઉન્ડ પણ નથી. તોય એ તો વર્ષોથી ત્યાં જ ફરવા જાય છે ને, એટલે...”

“તેનું શું છે?”

“એ જ કહું છું ને! એટલે આજે પણ તે ત્યાં જ ગયેલા ને તેમના બધા ભાઈબંધો સાથે ગપ્પાં મારવા બેઠા હશે તે આ છોકરીને તેમણે જોયેલી એટલે કે આમ તો રોજ

જોતા હશે, પણ આજે સવારે બરાબર જોયેલી એટલે અત્યારે તરત ઓળખી કાઢી એટલે છે ને તે સાથે લઈ આવ્યા છે!”

“શું કહ્યું?”

“મેં તમને ના કહ્યું? પેલી કલબે ડોનેશન આપ્યું એમાંથી બધાં છોકરાંને રમવાનાં સાધનો બંધાય છે ને એ...”

“શોભાબહેન! તમે શાની વાત કરો છો?”

“તમે મને વાત કરવા દો તો કહું ને! તે આ બાગમાં એ બધું બાંધવાનું હતું ને, લસરપટ્ટી ને આગગાડી ને હીંચકા ને ચગડોળ ને બધું... તે બધા મજૂરો રાખ્યા હશે ને... તે બધા બાગ પાસે જ ઝૂંપડાં બાંધીને રહેતા હશે.”

“તે?”

“તે ત્યાં આજે સાંજના આગ લાગી હતી. એટલે બાગમાં નહીં, પેલી ઝૂંપડપટ્ટીમાં. પોલીસ ને બંબાવાળા તો જાણે જાય જ, પણ અહીંના બધા સોશ્યલ વર્કરો પણ ગયેલા એટલે તમારા શેઠ, એટલે કે તે પણ ગયા હતા. એ પછી આ છોકરી ખોવાઈ ગઈ હશે કે રડતી હશે તે – તેને ઘેર લઈ આવ્યા છે!”

“કોને?”

“જુઓ ને, પેલી બેઠી.”

ઓરડાને એક ખૂણે ઘૂંટણમાં માથું ઘાલીને બેઠેલી છોકરી તરફ મહાલીબહેનનું છેક હમણાં જ ધ્યાન ગયું.

એ તે છોકરી હતી કે મેલાંઘેલાં કપડાંનું પોટલું? શરમની કે બીકની મારી તે સજ્જડ લાકડું થઈને એવી બેસી રહી હતી કે પંખાને લીધે જરા જરા હાલતા વાળ સિવાય તેનામાં જીવનનું એકે લક્ષણ દેખાતું નહોતું.

“તે?”

“તે...” શોભાબહેન કંઈ બોલી ન શક્યાં. તેમની મૂંઝવણભરી અને મહાલીબહેનની તીવ્ર નજર જેના ઉપર કેન્દ્રિત થઈ હતી તે છોકરીએ સહસા ઊંચું જોયું.

અત્યંત શ્યામ વર્ણના ગોળાકાર ચહેરામાં બે કોડી જેવી સફેદ આંખો એકદમ જુદી તરી આવતી હતી. જંગલનું કોઈ પ્રાણી ઓચિંતું શહેરી માણસોની સામે આવી પડે ત્યારે જે રીતે જુએ એ રીતે તે છોકરી આ બંને મહિલાઓ સામે જોઈ રહી હતી.

નીરવ ભયની એ પ્રતિમા સામે લાંબો વખત જોયા કરવાનું શક્ય જ નહોતું. કંઈક બેચેન થઈને મહાલીબહેને નજર ખસેડી લીધી અને વળી પાછું પ્રશ્નનું પુનરાવર્તન કર્યું.

“તે?”

“આનું હવે શું કરવું મારે? એ તો “આને રાખજે તારી પાસે” કહીને કલબમાં ચાલ્યા ગયા. તેને છોકરાંના રૂમમાં પણ કેવી રીતે રાખું અને નોકરોના રૂમમાં પણ કેવી રીતે રાખું? એટલે હમણાં તો અહીં બેઠી છે, પણ પછી કીધું કે...”

“શું?”

“કંઈ નહીં. કીધું કે મહાલીબહેનને વાત કરું કે જુઓ આ કેવું કરી આવ્યા છે! હવે અડધી રાતે મારે કરવું પણ શું આનું? નથી કંઈ બોલતી ને નથી ચાલતી. આવી છે ત્યારની શિંગડું થઈને આમની આમ પડી છે.”

શોભાબહેનની કાકલૂદીભરી નજર તેમના શબ્દો જે વાત નહોતા કહી શકતા એ કહેતી હતી. તેમની ઈચ્છા હતી કે મહાલીબહેન તેમના સમર્થ અને શક્તિશાળી હાથમાં આ બોજો ઊંચકી લે અને આ આણધારી આફતમાંથી તેમને મુક્તિ અપાવે.

“તમે તેનું નામદામ પૂછી જોયું?”

“બોલે છે જ ક્યાં?”

મહાલીબહેન ઊઠીને છોકરી પાસે ગયાં. જેવાં તે પાસે આવ્યાં કે તરત છોકરીએ ફટકા સામે સ્વરક્ષણમાં ન હોય એમ બેય હાથ ઊંચા કર્યાં. છોકરી માર ખાવા ટેવાયેલી લાગતી હતી. મહાલીબહેનને ખોટું લાગ્યું. સાથે સાથે હૃદયમાં ગુપ્ત રીતે સૂતેલી માતૃત્વની સરવાણીએ તળ બદલ્યું. ઊંચા થયેલા બે હાથમાંથી એક ઝાલીને તેમણે છોકરીને કહ્યું, “ઊઠ!”

છોકરી સમજી નહીં હોય કે પછી મહાપરાણે મળેલું આટલું આશ્રયસ્થાન પણ ઝૂંટવાઈ જશે એનો ડર હોય, એ મંકોડાની જેમ જમીનને વળગી રહી. વળી પાછા તેના ચહેરા પરના એ ત્રસ્ત અને આશંકિત ભાવ, મહાલીબહેન ચિડાઈ ગયાં. છોકરી પર, શોભાબહેન પર, તેમનો સંદેશો લઈ આવનાર રામુ પર અને આ બધી ઉપાધિ ઊભી કરનાર હર્ષદરાય પર. તરત શોભાબહેન તરફ ફરીને બોલ્યાં, “તો પછી આમાં મારે શું કરવાનું છે?”

“કંઈ નહીં. આ તો કીધું કે તમને વાત કરું.”

વાત થઈ ગઈ, હવે શું કરવાનું છે એમ તો તેમને પુછાય નહીં. ગમે તેમ પણ શેઠાણી તો હતાં જ. મહાલીબહેન વગર બોલ્યે ખુલાસાની રાહ જોઈને ઊભાં રહ્યાં.

“હું બોલાવું છું તો બોલતી નથી એટલે કીધું કે તમે બોલાવી જુઓ. અને કંઈ ખાય-પીએ તો... એટલે કે કંઈ હોય તો...”

“છે તો બધું. ને ન હોય તોય ચૂલાને ક્યાં આળસ આવે છે? જે કહો એ રસોઈ કરી દઉં.”